

ЗА АКТИВНО УЧАСТИЕ И ПЪЛНОЦЕННО ОБЩУВАНЕ В ПРИОБЩАВАЩАТА КЛАСНА СТАЯ

Пелагия Терзийска

Югозападен университет „Неофит Рилски“ – Благоевград

Резюме. Концепцията за приобщаващото образование изисква в образователната среда всички ученици не само да присъстват, но и активно да участват, да полагат усилия и постигат успехи. Класната стая се разглежда не само като място за учене, а и за опознаване, качествено общуване, групови срещи, социален живот. Налага се необходимостта от използването на нови подходи към обучението, прилагането на вариативни образователни форми и методи. В представеното изследване се очертават възможностите на различни интерактивни технологии за качествено реализиране на обучението, за насърчаване на активно сътрудничество, старателното учене и участие на всички ученици в класната стая. Конкретизират се изискванията, които трябва да се спазват при приложението на тези технологии. Разглеждат се съвременни здравеопазващи технологии и артдейности, които са полезни за привличане на вниманието и интереса на ученика, за активиране на всичките му сетива, въображението, тялото му. Подчертава се значимостта им за стимулиране на общуването, за проява на гъвкавостта както на училищната система, така и на конкретния ученик. Вниманието специално се насочва към учениците със СОП, чието включване в дейността на приобщаващата класна стая има свои специфични особености.

Ключови думи: приобщаващо образование; приобщаваща класна стая; деца със СОП; смислена комуникация; интерактивни технологии; художествени дейности; здравни технологии

Приобщаващото образование изисква реализирането на политики и утвърждаването на практики, които предполагат недопускане или преодоляване на социалната и образователната изолация в системата на формалното и неформалното образование и осигуряване на единност, заедност в многообразието на децата. Колкото и с различни способности и потребности да са те, трябва и могат да живеят и учат едно с друго. Налага се онази среда, при която различията не просто са едно до друго, но влизат във взаимодействие, общуват, споделят, преживяват. В приобщаващата среда всички ученици не само присъстват, но и

участват, полагат усилия и постигат успехи. В нея се изграждат непредубеденост и осъзнато отношение към различието. Приема се, че всеки е различен, но различието не е ограничаващ фактор, а притежава своята ценност. Всички ученици са равностойни и имат своето място и значение в училищната общност.

За да се постигне това, е необходимо учителите да притежават достатъчно компетенции за справяне с предизвикателствата, пред които ги поставя приобщаващото образование. Да може да откликнат адекватно на разнообразието на индивидуалните особености и потребности в общата класна стая, както и на въпросите, които вълнуват родителите във връзка с обучението и поведението на децата им. Да съумеят да организират и реализират така дейността в класа, че всеки ученик да се почувства, забелязан, разбран, приет, ценен, необходим.

В този контекст е важно да се приеме и осъзнае фактът, че приобщаващото образование не е само отговорност на отделния учител, преподаващ в класната стая. То изисква достатъчно усилие от страна на всички ангажирани професионалисти с едни или други дейности в образователната институция, включително и на неговото ръководство. Налага привличане на родителите като партньори на училището в неговия стремеж да осигури приобщаваща среда за всеки ученик, независимо от особеностите в развитието и поведението му. Предполага формиране и развитие на умения, на ценности и нагласи, които да подпомогнат приобщаващия процес. От съществено значение е да се провокират активно участие и пълноценна комуникация в приобщаващата класна стая.

Как да се постигне това? Как да се организира урочната работа и да се създаде атмосфера в класа, така че учениците да се чувстват спокойни, уверени, разбирани и активно да участват в часа? Какви адекватни техники и стратегии за ефективна работа да се използват в „класната стая за всички“. Как всеки ученик да си тръгва удовлетворен от случващото се в нея? Това са само част от въпросите, които вълнуват учителите и чиито отговори ще им помогнат в процеса на качествено реализиране на учебния процес.

Провокирането на активност изисква не само демонстриране на уважение към стойността на различията на всички деца, но и проява на гъвкавост, като се вземат предвид потребностите и способността за учене на всички ученици, включително и на тези с увреждания. Изисква търсенето и прилагането на начини, които са най-добри, най-подходящи за всяко дете.

Създаването на връзки и предпоставки за взаимодействие между учениците, стимулирането им към задаване на въпроси, които биха им помогнали да научат повече за съучениците си, инициране на дейности за работа в екип, поставяне на групови задачи и проекти определено са полезни за увеличаване на активността и комуникацията в класа.

Първото нещо, което учителят трябва да направи, за да стане класната стая приобщаваща и да помогне на всеки ученик активно да се включи в дейността ѝ, е да създаде психологически удобна образователна среда. Използването на

внимателно подбрани методи и похвати на работа, които да са съобразени с разнообразието на учениците в класа, с техните особености и възможности, позволяват да се преодолее изолацията на учениците с увреждания, с проблеми в развитието и поведението, да се развият техните комуникационни умения и желание за общуване. Класната стая не е само място за учене, а и за опознаване, качествено общуване, групови срещи, социален живот.

В този контекст често се използват нови подходи към обучението, прилагат се вариативни образователни форми и методи. Разработват се средства, технологии за качествено обучение и на деца със специални образователни потребности. Те са насочени към подпомагане процеса на развитие и корекция на основните психични процеси: познавателни (когнитивни), емоционални и волеви, на формирането на универсални учебни действия, на социализацията им.

Като принципно нова система, в която учениците и учителите работят върху обща цел – достъпно и качествено образование за всички ученици без изключение, приобщаващото образование налага компетентно използване на инструменти и технологии, които да бъдат едновременно и универсални, и индивидуални. Така се откликва адекватно на образователните потребности и способности на всяко дете, създава се атмосфера на спокойствие, на позитивен психологически климат в класната стая провокиращ детската активност. Потенциалът на съвременните интерактивни технологии за обучение, като *специална форма на организация на познавателната дейност на учениците*, може и трябва да се използва в „училището за всички“.

Съзнателното използване на *интерактивни технологии при обучението* на учениците в условията на приобщаващото образование е от съществено значение. Този избор не е случаен. Факт е, че посочената форма на образование помага да се преодолее изолацията на учениците с особености в развитието и поведението. Интерактивните техники и методи на преподаване са един от най-успешните начини за оптимизиране на образователния процес. По този начин учителят не се превръща в предавател на информация, а играе ролята на лидер в процеса на обучение, основан на взаимодействието между участниците. Става двигател на заинтересоваността на учениците към ученето и повишаване на познавателния им интерес.

Изборът на метод в часовете зависи и се определя от: целта на урока, опита на учениците, техните знания. Интерактивни методи са само онези, които насърчават активното сътрудничество, старателното учене и участие на всички ученици в класната стая, не само на силните и любознателните, но и на по-слабите, по-мързеливите. Позволяват осъществяването на успешно преподаване на всеки ученик в класа, без изключение – с най-различни способности, особености, потребности.

Интерактивните технологии на обучение се използват и за създаване на приветлива и оптимистична атмосфера, и за активиране на вътрешни ресурси, и

развиване на комуникативните умения на учениците. Допринасят за преодоляване на предразсъдъците към децата със специални потребности от страна на останалите ученици. Използвани компетентно от учителя, посочените технологии помагат за приемането на тези деца с разбиране, без съучениците да им се подиграват или присмиват, провокират съпричастност, приятелство, уважение към другите независимо от техните различия. Това е важна задачата, с която учителят е длъжен да се справи. Всички ученици в класната стая трябва да се чувстват комфортно, еднакво ценни и значими, да бъдат обградени с внимание и любов, да бъдат стимулирани да покажат най-доброто от себе си. Междучелностното общуване ги прави щастливи, доволни и мотивирани за участие.

Интерактивните технологии на обучение допринасят значително за ефективно развитие на децата със СОП, следвайки законите, по които се развива детето. Чрез деловите взаимодействия на учениците един с друг се установяват и налагат активни форми на живот. Тези технологии помагат не само да се забележат определени особености на ученика със специални потребности, но и реално и положително да се вземат под внимание. В същото време се благоприятства процесът на поддържане на индивидуалния му темп и установяване на единен темп на дейност в часа.

Важна цел на *интерактивната форма на организация* на познавателната дейност на всички ученици е създаването на условия за преживяване на чувство за успех. Чувството за собствен успех е мощен мотив за проява на активност от ученика, за повишаване на интелектуалната му жизнеспособност. Това прави учебния процес продуктивен. Почти всички ученици участват, преживяват конкретните ситуации. В процеса на интеракция придобиват социално значими умения, сред които с особена важност са уменията за:

- провеждане на преговори;
- проявяване на инициатива;
- взаимодействие в малки групи;
- работа по двойки;
- изслушване на другия и вземане на решения.

Така ученикът придобива социална увереност.

Интерактивните форми на обучение стимулират създаването на онази атмосфера в приобщаващата класна стая, в която доброжелателните отношения, толерантността и взаимното уважение между всички са нейни основни характеристики. Това определено допринася за потискане на вътрешната агресия, за развитие на самочувствието на учениците, на самоувереността им. Подпомага процеса на идентифициране и засилване на положителните черти и ангажирането им в различни дейности, основани на доброволността и сътрудничеството.

Сред ефективните интерактивни технологии днес със съществено значение за реализиране на качествено образование за всички ученици в условията на приобщаващото образование, за активно взаимодействие между тях са:

работата по двойки, ротационни (сменни) тройки, аквариум, въртележка, работа в малки групи, дърво с решения, ролева игра, заеми позиция. От значение за максимално добре изпълнената от тях роля е необходимо познаването и прилагането от учителя на определени правила за прилагане на тези форми на организация на учебната дейност в приобщаващата класна стая.

При използването им учителят е организатор и консултант на търсенията на учениците, а те от обект се превръщат в субект на обучение. При такава форма на организация на познавателната и комуникативната им дейност се провокират да участват активно, да се учат самостоятелно да вземат решения. Поставени в активна позиция, ползват своя опит и опита на съучениците си, което е особено полезно за тези със СОП. Заедно учителят и учениците създават учебна среда, която повишава успешното усвояване на знания, на умения и тяхното адекватно прилагане в практиката.

В структурата на процеса на обучение, с помощта на интерактивни технологии се открояват няколко последователни стъпки. Всяка от тях изисква внимание и отговорно отношение.

Първата стъпка е *мотивиране* на учениците за предстоящата дейност – важна е за провокиране на любопитство и създаване на интерес към дейността.

Следващата стъпка е *ориентация* – предполага съвместна работа между учителя и учениците, насочена към разработване на основните цели и задачи на урочната дейност, формулиране на учебния проблем.

Третата стъпка е *описание на правилата на дейността* – учителят представя общия ход на реализирането ѝ и раздава на необходимите за целта с материали.

Подготовка за провеждане е четвъртата стъпка – изучава се ситуацията, проучват се инструкциите и различните материали. Учителят или подготвен предварително от него ученик представя сценария, конкретизира задачи, правила и отговорности, както и възможности за оценка. Учениците се стимулират към междуличностно познавателно общуване: събират допълнителна информация, консултират се с учителя, обсъждат съдържанието и процеса на дейността.

Провеждане е петата стъпка, която включва реалния процес на дейността. Важно условие за ефективното ѝ реализиране е никой да не се намесва и променя нейния ход. Само водещият може да коригира действията на участниците, ако те се отклонят от основната цел. От съществено значение е учителят, след стартиране на дейността, да не се намесва и да не взема участие в нея без нужда. Необходимо е само да осъществява внимателно наблюдение на изпълняваните действия, да констатира и оценява постигнатите резултати, да изяснява нещо, което е неразбрано и неясно. Ако учениците пожелаят, е необходимо да им окаже помощ в работата.

Последният етап, който има съществена роля за постигането на максимално добри резултати, е, *обсъждане*. Етапът на анализ, обсъждане и оценка на резултатите не бива да се пренебрегва. Провежда се дискусия, на която уче-

ниците, стимулирани от учителя, говорят, обменят мнения, защитават своите позиции и решения, правят изводи, споделят своите впечатления и посочват трудности, възникнали по време на конкретната дейност. В този процес е важно да участват всички ученици, да се даде възможност да се чуе гласът на всеки независимо от способностите, потребностите, възможностите му. Важна роля има обобщаването на мненията и направената оценка от учителя, която да бъде насочена към конкретизиране и подчертаване на постиженията. Оценяването не бива да е формално. Трябва да бъде задълбочено, формиращо, да стимулира към активност, към бъдещи по-високи резултати. Постигането на такива резултати изисква оценяването на ученика да се извършва на основата на това, какво е постигнал сега в сравнение с преди. Той се сравнява сам със себе си, а не с другите, което повишава увереността в собствените му възможности и го мотивира за нова дейност и нови постижения.

Практиката показва, че изключително полезна и ефективна технология на обучение в условията на приобщаващото образование в училището е *взаимното (двойно) обучение*. При него един ученик учи друг ученик – разбира се, учителят наблюдава този процес. Взаимното обучение е полезно, когато трябва да се развият умения по пътя на повторение или на етапа на затвърдяване на придобитите умения и знания. При това обучение обикновено по-успешният ученик обучава по-малко успешен ученик. Полза имат и двамата ученици:

- от една страна, ученикът, който е в ролята на учител, развива умения за самообучение, за контрол и оценка, което, на свой ред, е условие за развитието на учебната му дейност;

- от друга страна, ученикът, който в процеса на съвместна работа със своя съученик играе ролята на ученик, усвоява необходимия учебен материал и натрупва опит в преодоляване на трудности;

- работата, насочена към преодоляване на трудностите на другите, помага да се разберат собствените такива.

Учениците със специални образователни потребности са не само в ролята на обучавани. Те могат да бъдат и в ролята на обучавачи, което значително повишава самооценката им. Технологиата за взаимното обучение доказва, че учениците могат да научат много един от друг.

Работата по двойки в приобщаващата класна стая трябва да се осъществява постепенно. Първоначално учениците, които показват ясно, позитивно отношение, готови са да помогнат и подкрепят, се насочват и могат да работят с ученика със СОП в тандем. Това не са непременно най-добрите ученици, основният знак тук е лоялността, толерантността. Важно е обаче да се помни, че трябва много внимателно да се преценява, когато се стимулира един ученик да подкрепя и помага на друг. Всяко, дори и най-доброто дете, достатъчно бързо се уморява от постоянното носене на отговорност. Затова в зависимост от степента на развитие на умения за взаимодействие у „специалното“ дете, от формираща